

Jacques Elias, întruchiparea tradiției filantropice evreiești*

Felicia Waldman**

Nu întâmplător, eu și Anca Tudorancea am intitulat cartea noastră, tipărită în timp record prin grija Editurii Academiei Române¹ și a tipografiei Coresi, *Pe urmele lui Jacques Elias*. Exact asta am făcut, am mers pe urmele lui, încercând să descoperim, dincolo de ceea ce se știa deja din prevederile faimosului său testament, noi detalii despre viața pe care a dus-o, mai ales în condițiile în care a trăit atât de modest și retras, nedând ocazia presei să vorbească prea des despre el. Și am găsit. Am găsit informații care demonstrează că extraordinara lui donație nu a fost un accident, o întâmplare, ci împlinirea firească a vechii tradiții filantropice evreiești, pe care a cunoscut-o atât în cadrul familiei sale, cât și în cel al comunității evreilor spanioli din care provenea. De altfel, așa se explică și faptul că a cerut ca fundația pe care urma să o înființeze legatarul său universal, Academia Română, pentru îndeplinirea prevederilor testamentare, să poarte numele tatălui său, Menachem Elias. Tradiția evreiască pune un accent major pe respectul față de părinți și pe onorarea memoriei lor prin donații care să le poarte numele. De obicei se donează unei instituții (sinagogă, școală, spital) de care dispărutul era în mod special apropiat, scopul fiind ca numele să fie amintit cât mai des, rămânând astfel viu. De aceea avem astăzi Fundația Familiei „Menachem H. Elias” dar nu avem nicio fundație care să poarte numele lui Jacques, fiindcă el nu a avut copii. A fost însă un familist convins, așa cum o demonstrează apropierea constantă de frații lui mai mari și de copiii lor, dar și dorința de a fi înmormântat alături de Abraham și soția lui, în mausoleul pe care el însuși îl comandase pentru cei doi.

Familia lui Jacques Elias s-a așezat în Valahia la începutul secolului al XIX-lea. Bunicul lui matern, Eliezer Behor Hillel Manoach (1785–1862), venit la București undeva în jurul anului 1817, a fost unul dintre conducătorii obștii evreilor spanioli și un mare mecena cultural, sponsorizând publicarea de cărți. Tatăl lui Jacques, Menachem Haim Elias, născut la Semlin în 1812 și căsătorit în 1832 cu prima fiică a lui Manoach, Gracia Veneziana, a fondat o școală la Viena (pe care o regăsim menționată și în testamentul lui Jacques) și a donat de-a lungul vieții unor cauze evreiești atât la București, cât și în capitala austriacă, unde s-a mutat pe la mijlocul secolului al XIX-lea, fiind până la sfârșitul vieții profund implicat în păstoria ambelor comunități. Exemplul lui a fost urmat de frații mai mari ai lui Jacques, Abraham și Heinrich, stâlpi ai comunității turce (sefarde) din Viena, care au făcut, la rândul lor, donații importante unor organizații caritabile din ambele orașe.

Frații mamei lui Jacques, Emanuel și Isaac Hillel Manoach au înființat în 1869, la șapte ani după dispariția propriului lor tată, o fundație care să-i poarte numele, fundație care a donat 100.000 franci aur recent înființatei Universități din București (fondată la 1864) pentru crearea și acordarea de burse și premii unor studenți merituosi, ca să-și poată continua studiile în străinătate. De aceste burse și premii au beneficiat în următorii 70 de ani mulți tineri care au ajuns ulterior personalități ale medicinei, chimiei, fizicii sau literaturii române.

La rândul ei, sora lui Jacques, Esther Ernestine, singura femeie evreică doamnă de onoare în suita Reginei Elisabeta, a înființat în

*Alocuțiune prezentată la Sesiunea omagială „100 de ani de la moartea lui Jacques M. Elias (1844–1923)” (16 mai 2023, Aula Academiei Române)

**Conf. univ. dr.

memoria mamei ei „Fondul Gracia Veneziana Elias” pentru măritarea fetelor orfane și a donat împreună cu soțul (și vărul) ei, Solomon I. Halfon, 20.000 de lei Universității din București în 1895, pentru înființarea unui fond de burse și premii care să poarte numele primului lor fiu, Iosef, mort la numai 25 de ani în cursul unei călătorii în Mexic. De multe ori fondurile Hillel și Halfon au funcționat în tandem, beneficiarii primind o bursă Hillel și un premiu Halfon sau invers.

Atât Emanuel și Isaac Hillel Manoach, cât și Solomon și Esther Halfon, precum și mulți alți membri ai familiei lui Jacques Elias au făcut donații importante organizațiilor caritabile ale Comunității Evreilor Spanioli din București, dar și unor cauze filantropice creștine românești (Azilului „Elena Doamna”, Societății „Obolul”, aflată sub patronajul Principesei și apoi al Reginei Maria, Societății „Salvarea”, Societății „Elisabeta Doamna”, etc.). Deși niciunul nu și-a donat întreaga avere și niciuna dintre aceste donații nu s-a ridicat la valoarea donației lui Jacques, totuși ele constituie modelul pe care acesta l-a urmat.

Așa se face că, în căutările noastre prin arhivele din București și Viena, am descoperit un Jacques Elias care nu a donat doar prin testament, ci a făcut acte de caritate toată viața, în mod constant. A oferit de mai multe ori bani pentru cumpărarea unor obiecte de îmbrăcăminte și cărți care să fie date premiu copiilor din Sascut, a dăruit în fiecare iarnă atât comunității spaniole, cât și primăriei orașului București sume cu care să se cumpere lemne pentru săraci, a contribuit, tot anual, la fondurile pentru asistența medicală și îmbrăcarea copiilor săraci din cadrul congregației sefarde, a donat sume importante pentru coloniile școlare ale capitalei, pentru Policlinica „Regina Elisabeta” și Leagănul „Sf. Ecaterina”, dar și pentru victimele dezastrului din insula Chio (1881), pentru victimele incendiului din Constantinopole (1884) și pentru Crucea Roșie Elenă (1897).

Dincolo de filantropie, un alt aspect relevant despre care se mai știe prea puțin astăzi este contribuția semnificativă a lui Jacques Elias la dezvoltarea și modernizarea economiei românești, contribuție recunoscută de autorități prin acordarea naturalizării în 1880, între primii beneficiari. Este evident că în această decizie a cântărit serios calitatea lui de deschizător de drumuri în domenii

noi, care abia pătrundeau în România, calitate pe care evoluția lui ulterioară avea să o reconfirme constant. Astfel, pe lângă introducerea industriei zahărului, prin fabrica de la Sascut, aflată în directă legătură cu fabricile de zahăr din Austria în conducerea cărora era implicat fratele său, Abraham, Jacques a fost un inovator și în domeniul agriculturii, după cum demonstrează medalia de aur obținută la Expoziția universală din Paris, la categoria „Produse agricole alimentare, de origine vegetală”. S-a implicat, de asemenea, în asigurări, numărându-se între membrii fondatori ai Societății generale de asigurare „Națională” (1881) și între cei ai consiliului de conducere al Societății române de asigurare și reasigurare „Patria” (1895). A participat la fondarea Societății Anonime pentru Exploatarea de Păduri și Industria Lemnului „Argeș” (1905) dar și la înființarea Societății anonime pe acțiuni „Petrolifera” (1906) și a răspuns la apelul Primăriei orașului București privind subscrierile pentru finanțarea societății de tramvaie (1911).

Pendulând între cele două capitale, pe de o parte participând la afacerile familiei de la Viena și pe de alta făcând propriile afaceri dar și acționând ca reprezentant al firmei și băncii austriece a familiei, Gebrüder A.H. Elias, la București, Jacques a fost liantul care a făcut posibilă continuitatea legăturilor comerciale menținute de familie între România și Austria.

Cartea noastră se constituie așadar într-o invitație la cercetare și descoperire. Ceea ce am încercat să facem a fost ca, prin documente, imagini și mărturii inedite, să readucem în actualitate această istorie uitată, în speranța că vom reuși să incităm cititorii să pornească în propria lor explorare, pentru a-l cunoaște pe Jacques Elias așa cum a trăit și nu doar așa cum transpare din prevederile testamentului său.

Notă

1. Multumiri deosebite se cuvin directorului general al EAR, dl. Valeriu Matei, membru de onoare al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei.